

La pau freda russa

ARXIU



El concepte d'"estranger pròxim", elaborat per Ievgueni Primakov, intenta expressar el tipus de relació que Moscou voldria establir amb els països que havien format part de l'imperi soviètic. Les veritables intencions russes serien el restabliment de les relacions de dependència econòmica i militar.

la busca satèl·lits

"Per què sense cap raó de seguretat o de defensa l'OTAN promou l'adhesió d'uns països de l'Europa central i oriental i no pas d'uns altres? Per què això? És que tenen por de Rússia?" Aquestes preguntes les va fer Lennart Meri, president d'Estònia, a Volker Ruehe, ministre de Defensa d'Alemanya. El lloc, la ciutat de Tallin, i el dia, el 23 d'agost, quan es complien exactament cinquanta-sis anys del pacte Hitler-Stalin que va obrir el camí que duria a l'annexió de les repúbliques bàltiques a la Unió Soviètica.

L'estranger pròxim'. Lennart Meri, que com els seus col·legues de Letònia i de Lituània no para d'escoltar les "recomanacions" de neutralisme provinents de Moscou, no va poder evitar dir al ministre alemany Ruehe el que pensa tota l'opinió pública bàltica: "Si l'OTAN estableix prioritats d'adhesió basades en la geografia, aleshores vol dir que l'Aliança legítima l'anomenat "estranger pròxim".

El concepte d'"estranger pròxim", elaborat pel "gorbatxovià" i després "kagebista" Ievgueni Primakov, intenta expressar el tipus de relació que Moscou voldria establir amb els països que havien format part de l'imperi soviètic. Aparentment es tractaria d'una relació de bons veïns articulada a través de la CEI —la Comunitat d'Estats Independents—, però les veritables intencions russes serien el restabliment de les relacions de dependència econòmica i militar. I així sota el paraigua de l'"estranger pròxim" Rússia ha acabat recuperant el control de zones que havien estat vitals en els temps soviètics: la frontera amb l'Afganistan, a través de la intervenció militar al Tadjikistan; el Caucas, amb Geòrgia governada per Xevardnadze, l'Azerbaidjan, per l'antiga *nomenklatura* i Armènia malvivint de la caritat internacional, i, finalment, el flanc occidental, amb el "retorn" de Bielorússia a l'anomenat bressol de la pàtria.

Aquests serien només els primers passos de la política d'"estranger pròxim" els objectius de la qual passarien, sobretot en el flanc occidental, per aconseguir el "retorn" d'Ucraïna i la neutralitat dels països bàltics. Seria una versió suavitzada de la doctrina de "sobirania limitada" dels temps de Brejnev que es va esmicolar el 1989. Es tractaria, al capdavant, d'acotar territori, d'ensenyar les urpes i d'advertir que la "pau freda" és una amenaça seriosa. Que Rússia està disposada a satel·litzar els països que estiguin disposats a acceptar aquest domini i



que l'antic Exèrcit Roig no consentirà que hi hagi bases de l'OTAN a 500 quilòmetres de Moscou. Aquests principis són els que es tenen clar al Kremlin, a les casernes i als escons de la Duma. Davant de postulats que evocuen la grandesa imperial, els protocols de l'Associació per la Pau de l'OTAN serien per Rússia un "mentrestant" firmat, però no pas assumit. Una concessió a Occident per tal de no contrariar-lo gaire, sobretot després que Occident ha insistit a advertir Rússia dels perills de l'aïllament: el pitjor de tots la no arribada d'inversions i de préstecs.

Txetxènia, el no-retorn. El mes de desembre de 1991 l'OTAN va arribar a estar present a l'aeroport de Xeremetievo per coordinar l'arribada a Rússia de l'ajuda humanitària internacional. L'URSS acabava de desintegrar-se i Ieltsin no solament es felicitava d'aquell increïble amunt i avall de les tropes de l'Aliança per les pistes de l'aeroport del Moscou, sinó que gairebé preguntava a Washington i a Brussel·les quan la nova Rússia podria incorporar-se al bloc militar occidental. Però els fervors atlantistes de Ieltsin van resultar ser tan inconsistents

Molt més que pa i que pàtria

Així com el marxisme-leninisme va servir la columna vertebral ideològica de l'imperi soviètic, les col·leccions de l'extrema dreta nacionalista amb les deixalles del comunisme governants de moment a Sèrbia, Romania i Eslovàquia podrien ser per a Rússia una valuosa eina si continua la seva fase expansiva per Europa central i oriental.

Aquesta curiosa fórmula política, identificada per molts amb l'herència del Pacte Hitler-Stalin de l'any 1939, adopta terminologies diverses i definicions matisades com correspon a un moment de pluralitats i metamorfosi. Als comunistes russos, especialment al nou PC que lidera Guennadi Ziugànov, els agrada presentar les seves relacions amb l'extrema dreta con una aliança de "forces nacional-patriòtiques". Paradoxalment els ideòlegs més sofisticats de l'ultranacionalisme, com Eduard Limònov —un dels "creadors" de Jirinosvki— utilitzen la fórmula "Front Nacional Bolxevic".

Tant en els models diguem-ne "originals" representats pel règim de Belgrad i per la Duma russa, com en els submodels de Romania i d'Eslovàquia, sense oblidar els casos d'Ucraïna i de Bielorússia, les col·leccions nacional-comunistes s'alimenten de dos components que més o menys coincideixen amb els "colors" coalitzats. A la banda "roja" hi ha un primitivisme reivindicador del pa, del treball i de l'igualitarisme que, en sentir-se amenaçat pel mercat, per l'atur, per tots els canvis desconeguts que arriben amb el capitalisme necessita protegir-se sota els símbols nacionals. I així, sota la bandera o l'estendard aquest primitivisme diguem-ne més avesat a la part "social" pren contacte amb el component "bru", els mites patriòtics, també primitius i amenaçats. El perill pot provenir d'una minoria nacional interior, "sospitosa" de voler dinamitar la integritat territorial en complicitat amb un altre estat, com en el cas de les minories hongareses a Romania, Eslovàquia i Sèrbia. O bé arriba l'amenaça de l'amputació que significa l'esclat de l'imperi o de l'estat i que comporta que milions de compatriotes hagin quedat fora del territori nacional. Aquest és el cas de Rússia, amb 25 milions dels seus ciutadans malvivint per les antigues repúbliques soviètiques, i també el cas de Sèrbia, amb població autòctona repartida per les diverses repúbliques de l'ex-iugoslàvia.

Les motivacions "roges", com el fre a les reconversions per por de l'atur —por d'altra banda raonable— i la desconfiança en les institucions econòmiques occidentals —la Unió Europea o el Fons Monetari Internacional— pesen molt en les opinions públiques de l'Est. Però a qui veritablement fa terror la reconversió és a les oligarquies, que no volen deixar el control de les indústries pesants o d'armament, com en el cas eslovac. Les *nomenklatures* no reciclades no volen renunciar als beneficis miserables d'una economia estatal escleròtica i molt relacionada amb la màfia, com en el cas serbi.

A l'hora de treure la gent al carrer aquests règims s'estimen més apel·lar a la defensa de la pàtria contra enemics interns i eterns o la reconquesta de mitològiques fronteres. A tot això acaben afegint-hi una mica de demagògia socio-econòmica de manera que en el "còctel" acabin barrejant-se el pa i la pàtria.

La qüestió nacionalista és preponderant als països on han arribat o podrien arribar col·leccions nacional-comunistes. Fórmula política que en entrar en contacte amb les institucions democràtiques i formes de vida occidentals aparegudes a la caiguda del socialisme real, dona com a resultat parlaments amb funcionament càdtic i/o arbitrari; censura de premsa; oposició controlada; model cultural-nacional-lingüístic elevat a dogma i una xarxa comercial formada per basars que intenta fer veure d'unes relacions de mercat inexistents. **L. F.**



Imatge d'un ferit a Sarajevo.

com les seves promeses democràtiques. I així, al cap de tres anys el trànsit de les pistes dels aeroports russos no tenia res a veure amb l'OTAN ni amb l'humanitarisme, sinó amb una convulsa sortida d'avions que tenien com a objectiu deixar anar bombes sobre Txetxènia.

La brutal intervenció militar russa a Txetxènia desencadenada durant les festes del cap d'any va ser una acció exemplaritzant que ha quedat visualitzada en les ruïnes de Grozni. De la mateixa manera que l'arribada de tropes russes d'interposició a Nagorno-Karabakh o al Tadjikistan materialitzen la política d'"estranger pròxim", amb l'entrada a Txetxènia el Kremlin advertia a la comunitat internacional que el procés de descomposició —caiguda del mur, ensorrament de l'URSS, moviments secessionistes dins la Federació Russa— s'havia acabat. I davant l'allau de bombes sobre Grozni del gener de 1995, Occident va reaccionar com quan els tancs russos van entrar a Berlín Est el 1953, a Budapest el 1956 i a Praga el 1968: laments i condemnes retòriques, alguna amenaça de repressàlia econòmica i el reconeixement que allò era un "afar intern". Tot plegat l'evidència que les relacions entre els "blocs" es van refent.

El 'satèl·lit' serbi. La intervenció a Txetxènia ha estat per als russos no solament un "missatge" a Occident, sinó també un punt de coincidències i d'unanimitats. Exceptuant els sectors socials i culturals identificats amb l'herència humanista i pacifista d'Andrei Sàkharov o bé els "fans" de Grigori Iavlinski, sembla evident que Ieltsin i els militars van dirigir l'operació de Txetxènia gairebé sense oposició o amb crítiques ambigües i de vegades benvolents.

Una benvolença que és obertament simpatia i suport quans els polítics i l'opinió pública russos jutgen el paper dels serbis en la guerra de l'antiga Iugoslàvia. La solidaritat russa es mobilitza tant per al serbis neocomunistes de Belgrad com per les milícies d'extrema dreta que bombardegen Sarajevo o apliquen la neteja ètnica al 70% del territori de Bòsnia.

Quan el dimarts 15 d'agost, deu dies després de l'ocupació de la Krajina pels croats, les televisions de Moscou i de Belgrad van emetre les imatges del campió mundial d'escacs Anatoli Kàrpov animant els serbis que feien barricades a Bukovar va començar a estar clar que Rússia es desmarcava de l'embargament a Sèrbia que el Kremlin sempre havia acceptat a contracor. A contracor i aparentment perquè no és cap secret que les armes russes han arribat sempre sense problemes al bàndol serbi. Simultàniament a les curioses estampes de Kàrpov salutats pels txètniks d'Eslovània, la Duma russa va aprovar només amb un vot en contra l'aixecament del bloqueig contra el règim de Belgrad. I aquella mateixa setmana Oleg Soskovets, vice-primer ministre rus i home de la *nomenkla-*

tura industrial rebia el ministre serbi de l'Energia Djordje Siradovic per tractar les futures relacions econòmiques entre la Rússia de Ieltsin i la Sèrbia de Milosevic. Relacions que a un nivell més ideològic sempre havien mantingut a través dels respectius partits comunistes o amb les abraçades dels líders ultranacionalistes Karadzic i Jirinovski.

El fet és que Rússia i Sèrbia, que sempre es van tenir mútua veneració, no van tenir mai l'oportunitat de ser aliades. Tot i que Belgrad sempre va sentir una gran vocació de ser satèl·lit de Moscou i Moscou es prestava a marcar-li l'òrbita ansiosament per tal d'assegurar-se la sortida a la Mediterrània, els interessos europeus de l'Europa central i occidental sempre van impedir l'acostament. Tant en temps del tsarisme com de l'estalinisme. Stalin no va perdonar mai a Tito no tant que fos un comunista heterodox sinó que fos un croat més partidari que aquella Iugoslàvia neutral tingués més bones relacions amb l'Europa de l'OTAN que no amb la del bloc soviètic.

Finalment russos i serbis s'han retrobat, però entre les ruïnes de l'URSS i les de Iugoslàvia, però amb la complicitat de recuperar la dignitat perduda i, fins i tot, de desemascarar els mateixos "enemics interns". Perquè per alts percentatges de les opinions públiques de Moscou o de Belgrad, els musulmans de Bòsnia o els de Txetxènia són la mateixa cosa: un germen terrorista i fonamentalista, una amenaça que els europeus occidentals volen ignorar tossudament i que arrossega la cristiandat ortodoxa i eslava, serbis i russos, al sacrifici i al martiri. Segons aquesta formulació, la destrucció de Sarajevo i de Grozni serien mals necessaris per barrar el pas al terrorisme islàmic.

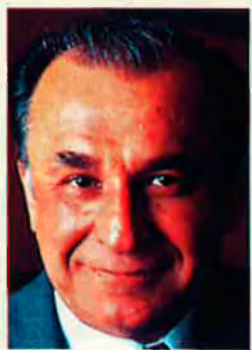
Amistats perilloses. La virtual satel·lització de Sèrbia i les advertències russes de pau freda no deixen de preocupar els països que el 1989 recuperaren la llibertat de moviment. Polònia i la República Txeca expressen de tant en tant inquietud per les temptacions neoimperials dels veïns russos i, Hongria, a més a més, no para d'alarmar-se pels moviments de Belgrad.

Durant l'ocupació croata de la Krajina, Budapest va posar el seu exèrcit en estat d'alerta per por d'una provocació. Sèrbia té una marcada antipatia a Hongria per la seva antiga condició de potència imperial i pel seu actual europeisme occidentalista. Però també perquè Belgrad tem que algun dia el govern de Budapest plantejés la qüestió dels drets dels 400.000 hongaresos que viuen a la Voivodina sèrbia i això ho explota davant l'opinió pública.

La mateixa por tenen, i alhora se'n beneficien, els governs d'Eslovàquia i de Romania. Els dos milions d'hongaresos de Transilvània són presentats per l'extrema dreta com una amenaça per la integritat de Romania, com a virtuals



Vladimír Mečiar.
A la taula de ministres del règim eslovac hi ha comunistes i ultranacionalistes a canvi del seu suport.



Ion Iliescu.
Conserva el poder a Romania mercès al suport de l'extrema dreta nacionalista i sectors estalinistes.



Milosevic.
Sèrbia manté relacions amb la Rússia de Ieltsin que podrien donar certs acords econòmics.

"agents" al servei d'interessos estrangers. I així Romania, agermanada històricament amb Rússia i Sèrbia, no pas pels vincles eslaus, però sí pels de la religió ortodoxa, ha reconvertit la seva "revolució" del desembre del 89 en un règim on l'ex-comunista Ion Iliescu conserva el poder gràcies al suport de l'extrema dreta nacionalista i dels sectors estalinistes, tots plegats antihongaresos. La política exterior romanesa està hipotecada pels "socis" d'Iliescu, que ha arribat a exigir el canvi de militars reformistes per d'altres de "patriòtics" i a qüestionar l'entrada a l'OTAN, arrenglant-se amb posicions russes.

El règim eslovac de Vladimír Mečiar, que no para de donar fe del seu atlantisme i del seu europeisme, pateix contradiccions semblants. A la taula del consell de ministres, Mečiar ha assegut ministres comunistes i ultranacionalistes a canvi del suport parlamentari. Per als comunistes el preu és alentir el procés de reconversió de la indústria, en mans encara de l'antiga *nomenklatura*. La factura que l'extrema dreta ha passat a Mečiar és xenòfoba: mantenir sota vigilància els 600.000 hongaresos i els 500.000 gitanos d'Eslovàquia. Sembla que Mečiar se sent molt còmode amb aquestes "companyies" ministerials i amb una *nomenklatura* que encara sent la temptació d'estreñer els vincles amb els seus col·legues de Moscou. I es que la catòlica Eslovàquia és, també, d'allò més eslavista.

On les tensions entre l'atlantisme i les pressions russes són més detectables és a Bulgària. L'11 de juny passat el primer ministre, Ian Videnov, un jove comunista reconvertit a socialdemocràtica va refermar davant d'una conferència ceteuropea que Bulgària tenia una profunda vocació d'incorporar-se a la Unió Europea i a l'OTAN. L'acte de fe de Videnov intentava neutralitzar l'antiatlantisme majoritari al seu partit —el Partit Socialista, ex-comunista—. La *nomenklatura* búlgara no s'amaga de dir que l'entrada a l'OTAN no es pot fer a costa dels interessos de Rússia. Posició que ha arribat a provocar "desmentiments" per part de Moscou sobre una hipotètica pressió sobre el govern de Sofia perquè ajorni l'ingrés a l'Aliança.

Mentrestant el 14 d'agost, l'Associació per la Pau de l'OTAN feia les seves primeres manobres, "Danubi 95", amb l'estricta finalitat de fer un assaig de protecció dels combois humanitaris que navegaven pel riu. Una operació gairebé pintoresca en què van participar un vaixell d'Ucraïna i onze de Romania. Vaixells de vigilància que, almenys en el cas dels romanesos, ignoren sempre que poden el pas de carregaments d'armes que van a parar als serbis. El primer desplegament de l'anomenada "rebotiga" de l'OTAN convida a pensar si l'ambigua associació atlantista no acabarà transformant-se en l'"àrea de reciclatge" de candidats a satèl·lits que simplement esperen que Rússia enllesteixi la nova òrbita.

Libert Ferri